

Факултет Православни богословски

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ

(Број захтева)

9.7.2026.

(Датум)

Веће научних области друштвено-
хуманистичких наука(Назив већа научне области коме се захтев
упућује)**ЗАХТЕВ****за давање сагласности на одлуку о прихватању теме докторске дисертације
и о одређивању ментора**

Молимо да, сходно чл. 48 ст. 5 тач. 3) Статута Универзитета у Београду („Гласник Универзитета“ бр. 201/2018, 207/2019, 213/2020, 214/2020, 217/2020, 230/21, 232/22, 233/22 и 236/22), дате сагласност на одлуку о прихватању теме докторске дисертације:

(пун назив предложене теме докторске дисертације)НАУЧНА ОБЛАСТ Теологија

ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ:

1. Име, име једног од родитеља и презиме кандидата:

Сергеј (Сергеј) Миронов

2. Претходно образовање (назив и седиште факултета, студијски програм):

Светотихоновски универзитет,
Москва, академске мастер студије

3. Година завршетка

претходног нивоа студија: 2023.

4. Година уписа на докторске студије:

2023.

5. Назив студијског програма
-
- докторских студија:

теологија

6. Датум подношења пријаве
-
- теме докторске дисертације

26.8.2025.

ПОДАЦИ О МЕНТОРУ:

Име и презиме ментора: др Растко Јовић

Звање: редовни професор

Списак радова који квалификују ментора за вођење докторске дисертације:

1. "Doing Gender Justice as a Mission Imperative: God's Justice and Ours," International Review of Mission, 104/1 (2015), 26-36
2. "Theology with a Human Face," Journal of Eastern Christian Studies 69/ 1-4 (2017), 167-180
3. "The Importance of Fasting and its Observance for Tomorrow," Theologia Orthodoxa 62/1 (2017): 103-114
4. Динамика хришћанског идентитета, Београд: Институт за теолошка истраживања, Православни богословски факултет, (2018)
5. "Reformed Life for Reforming Theology in Motion," Challenged by Ecumenism: Documentation of the Global Ecumenical Theological Institute – Berlin 2017, Hamburg: Missionshilfe, (2018), 68-75

Обавештавамо вас да је Наставно-научно веће

(назив надлежног тела факултета)

на седници одржаној 28.5.2026. размотрило предложену тему и закључило да је тема подобна за израду докторске дисертације јер садржи оригиналну идеју и да је од значаја за развој науке, примену њених резултата, односно развој научне мисли уопште.

ДЕКАН ФАКУЛТЕТА

- Прилог
1. Одлука Наставно-научног већа о прихватању теме и одређивању ментора
 2. Извештај Комисије о оцени научне заснованости теме докторске дисертације

Напомена: Факултет доставља Универзитету захтев са прилозима у електронској форми и у једном писаном примерку за архиву Универзитета

На основу чл. 28. и чл. 65. Статута Православног Богословског факултета Универзитета у Београду, Наставно-научно веће Факултета на својој 8. седници у школској 2025/2026, одржаној 28.5.2026. године, донело је следећу

Веће доноси
ОДЛУКУ

1. Прихвата се извештај Комисије за одобрење теме докторске дисертације **Сергеја Миронова** под насловом "Улога Руске Православне Цркве у припреми Свеpravославног Сабора" у саставу: **др Зоран Деврња**, редовни професор Православног богословског факултета Универзитета у Београду; **др Владислав Пузовић**, редовни професор Православног богословског факултета Универзитета у Београду; **др Далибор Ђукић**, ванредни професор Правног факултета Универзитета у Београду.

2. Задужује се Служба за студентска питања Факултета да предметни извештај са предлогом и потребном документацијом достави Већу научних области друштвено-хуманистичких наука Универзитета у Београду на сагласност.

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ

Кандидат је предао Већу пријаву за израду докторске дисертације.

Веће Факултета оформило је сходно актима факултета комисију за одобрење теме докторске дисертације. Комисија је у благовременом року поднела извештај Већу Факултета.

По разматрању поднетог извештаја, Наставно-научно веће Православног Богословског факултета Универзитета у Београду, донело је одлуку као у диспозитиву.

Доставити:

- Именованом
- Већу научне области УБ
- У досије
- Архиви

проф. др Србољуб Убипариповић, декан

Већу докторских студија
Православног богословског факултета
Универзитета у Београду

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ПРАВОСЛАВНИ БОГОСЛОВСКИ ФАКУЛТЕТ
Број 4/213
Датум 9.11 2025. год.

**Извештај Комисије
за одобрење теме докторске дисертације
кандидата Сергеја Миронова под насловом
„Улога Руске Православне Цркве у припреми Свеправославног Сабора“**

Дана 30. септембра 2025. године студент докторских студија Сергеј Миронов, одбранио је предлог теме докторске дисертације под насловом „Улога Руске Православне Цркве у припреми Свеправославног Сабора“ пред Комисијом у саставу: проф. др Зоран Деврња (председавајући), проф. др Владислав Пузовић и проф. др Далибор Ђукић.

Кандидат је у образложењу теме детаљно и прецизно изложио предмет и циљ истраживања, објаснио основне методе истраживачког процеса, и указао на релевантност и значај предложене теме у ширем контексту савремене теолошке науке. Примарни предмет истраживања представља улога Руске Православне Цркве у процесу припреме Свеправославног Сабора, који је одржан на Криту 2016. године. Кроз анализу овог процеса, кандидат намерава да пружи критичку оцену улоге Руске Православне Цркве у припремама Свеправославног Сабора, узимајући у обзир богословске, историјске и политичке аспекте, што је прва систематска обрада ове теме до сада.

Кандидат је у образложењу показао широко знање о предмету истраживања, истичући значај и развој идеје о Свеправославном Сабору кроз историју, укључујући улогу Руске Православне Цркве у припремама од 19. века па до 2016. године. Истовремено, колега Сергеј је указао на изазове које овај процес представља за православну теологију, посебно у контексту политичких утицаја и међуправославних односа. Комбинујући историјску и теолошку анализу, колега Миронов се обавезао да ће пружити целовиту слику развоја и значаја улоге Руске Православне Цркве у организацији Свеправославног Сабора на Криту.

Чланови Комисије су истакли да је тема коју је кандидат предложио веома актуелна и релевантна, посебно у контексту дијалога између православних цркава и политичких утицаја на црквени живот. Наглашено је да кандидат показује дубоко разумевање тематике, као и способност да критички приступи изворима и релевантним

текстовима. По мишљењу Комисије, предложена тема има потенцијал да допринесе развоју православне канонске и историјске мисли у Србији и шире. Библиографија коју је кандидат приложио показује да је темељно и систематски приступио истраживању.

Комисија је указала на потребу критичког осврта и на деловање Цариградске Патријаршије, као другог значајног историјског актера у процесу припреме Сабора. Ово поређење је нужно како би анализа била објективна и свеобухватна. Посебно је истакнуто да је неопходно за колегу Миронова да испита утицај политичких фактора на Руску Православну Цркву – како у периоду СССР-а тако и у савременој Руској Федерацији – али и утицаје екуменских процеса и билатералних односа РПЦ са другим хришћанским заједницама. Неопходно је да кандидат у свом раду и анализи избегне могуће идеолошке искључивости како би у раду задржао академску дистанцу и објективност.

Комисија закључује да је предложена тема дисертабилна и да кандидат поседује потребне компетенције и капацитет за успешно спровођење овог истраживања. Кандидату је указано да у свом даљем раду узме у обзир све сугестије Комисије и да додатно развије методолошке аспекте и теолошке аргументе у складу са академским и научним стандардима. Истовремено, предлаже се да наслов рада буде измењен како би прецизније изражавао тему којом се кандидат бави. Предложена измена наслова гласи: „Улога Руске Православне Цркве у припреми Свеправославног Сабора“.

У Београду, 08. 10. 2025.

Чланови Комисије

1.

Проф. др Зоран Деврња

2.

Проф. др Владислав Пузовић

3.

Проф. др Далибор Ђукић

**ПРИЈАВА
ТЕМЕ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ**

1. **Име (име родитеља) и презиме** Сергеј (Сергеј) Миронов
2. **Студијски програм** Теологија
3. **Школска година уписа на студијски програм** 2023/2024
4. **Број индекса** 23/3001
5. **Претходно образовање кандидата (основне и мастер студије):**
Светотихоновски универзитет
6. **Радни наслов теме докторске дисертације** Критички осврт на улогу Руске Православне Цркве у припреми Свеправославног Сабора
7. **Научне области које обухвата тема докторске дисертације**
канонско право, историја Цркве
8. **Контакти (телефон, мобилни телефон, e-mail):** 061 1848805,
s.s.mironov1988@gmail.com

Прилози:

- Образложење теме (научна област из које је тема, предмет научног истраживања, основне хипотезе, циљ истраживања и очекиване резултате, методе истраживања и списак стручне литературе која ће се користити)
- Биографија кандидата
- Библиографија кандидата
- Изјава да предложеној тему кандидат није пријављивао на другој високошколској установи у земљи или иностранству
- Мишљење одговарајућих етичких комитета о етичким аспектима истраживања, уколико је предвиђено посебним прописима.

Подносилац пријаве

Биографија

Зовем се Сергеј Миронов. Рођен сам се у Москви 22. априла 1988. године од оца Сергеја и мајке Наталије. У браку сам са држављанком Србије Јеленом Миронов од 2023. године. У раном детињству сам крштен. Први пут сам био у Србији 2014. године, а након тога сам сваке године долазио на ходочашће, до пресељења. Од 2021. године живим у Београду.

Завршио сам Мастер Теологије 2022. године на Православном хуманистичком универзитету "Свети Тихон" (Православный Свято-Тихоновский гуманитарный университет). Мастер рад на тему: "Прогон Српске Православне Цркве у Југославији у периоду од 1941. до 1980. године".

Основне студије сам завршио 2020. године и добио звање бечелера теологије (дипломирани теолог) истог универзитета. Дипломски рад сам радио на тему: "Обраћење светоотачком наслеђу у богословљу преподобног Јустина (Поповића)".

На Богословском факултету универзитета у Београду сам 2023. године уписао докторске студије и предлог докторске тезе ми је: "Критички осврт на улогу Руске Православне Цркве у припреми Свеправославног Сабора". Ова научна анализа пружа увид у важне аспекте Сабора и претставља новину у контексту студија Руске Православне Цркве (РПЦ) и њене позиције по питањима Свеправославног Сабора.

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ПРАВОСЛАВНИ БОГОСЛОВСКИ ФАКУЛТЕТ

Образложење предлога теме докторске дисертације

Област: канонско право, историја Цркве

Предлог наслова докторске дисертације:

**Критички осврт на улогу Руске Православне Цркве у припреми
Свеправославног Сабора**

МЕНТОР:

др Растко Јовић
редовни професор

КАНДИДАТ:

Сергеј Миронов
Бр. индекса: 23/3001

БЕОГРАД, 2025.

Садржај

1. Предмет и циљ истраживања.....	3
1.1. Предмет истраживања	3
1.2. Историјски контекст идеје о Свеправославном сабору	4
1.2. Циљеви истраживања	14
2. Основне хипотезе.....	14
3. Методе истраживања.....	15
4. Значај истраживања	17
5. Прелиминарна структура рада.....	18
5.1. Композиција рада.....	19
6. Библиографија.....	22
6.1. Извори	23
6.2. Секундарна литература	29

Скраћенице

Вестник РХД Вестник Русского Христианского Движения

ЕАПЦ Естонска Апостолска Православна Црква

ЖМП Журнал Московской Патриархии

МП Московска Патријаршија

РПЗЦ Руска Православна Загранична Црква

РПЦ Руска Православна Црква

СС Свеправославни Сабор

ЦП Цариградска Патријаршија

1. Предмет и циљ истраживања

1.1. Предмет истраживања

Предложени наслов докторске дисертације гласи: „Критички осврт на улогу Руске Православне Цркве у припреми Свеправославног Сабора”.

Предмет истраживања је богословска и историјска анализа улоге Руске Православне Цркве у процесу припреме Свеправославног Сабора, који је одржан на Криту 2016. године.

Објекат истраживања је улога Руске Православне Цркве у припреми Свеправославног Сабора.

Актуелност теме произилази из чињенице да је Свеправославни Сабор представљао један од најзначајнијих догађаја у историји савременог православља, а поступци Руске Православне Цркве током припреме, као и њено одсуство са самог Сабора, изазвали су бројне дискусије, нејасноће и тумачења како у црквеним, тако и у академским круговима. Осим тога, последице Свеправославног Сабора су све очигледније у савременом добу, а њихов значај постаје све уочљивији.¹

Научна новина истраживања огледа се у томе да до сада није урађено ниједно систематско истраживање које би хронолошки и критички обрадило улогу Руске Православне Цркве у припреми Свеправославног Сабора, почевши од иницијатива из 19. века, па све до одржавања Сабора 2016. године. Иако су поједини истакнути богослови и историчари у различитим историјским периодима писали о припреми Сабора, теме су често биле фрагментарно обрађиване, без јасне хронолошке структуре и без сагледавања свеукупне улоге РПЦ-а.²

Ово истраживање први пут нуди свеобухватан увид у богословске, историјске и политичке аспекте припреме Свеправославног Сабора са посебним нагласком на ставове, иницијативе и одлуке Руске Православне Цркве. Посебна вредност рада огледа се и у коришћењу разноврсних извора — од званичних докумената и архивске грађе, преко

¹ Види: Растко Јовић, „Православна Црква и „расплети“ у Украјини и Северној Македонији“, *Теорије међународних односа некад и сад: приступи, концепти, праксе*, ур. Ивона Лађевац, Марко Вековић и Милан Веселица (Београд: Институт за међународну политику и привреду, 2024).

² Иако постоји књига аутора Виорела Ионите под насловом *Towards the Holy and Great Synod of the Orthodox Church: The Decisions of the Pan-Orthodox Meetings Since 1923 Until 2009*, у којој аутор подробно наводи кључне фазе у припреми Свеправославног Сабора и износи релевантна документа, она не ставља акценат на улогу Руске Православне Цркве и обухвата период само од 1923. до 2009. године.

мемоара савременика и извештаја из штампе, до анализа ставова савремених богослова и црквених великодостојника.

С обзиром на то да ће у тренутку одбране ове дисертације проћи десет година од одржавања Сабора, историјска дистанца омогућава озбиљну рефлексiju догађаја.

1.2 Историјски контекст идеје о Свеправославном сабору

У овом поглављу ће бити изложена кратка историја настанка идеје и припремних корака ка реализацији Свеправославног Сабора. Ово је изузетно важно за разумевање чињенице да Сабор на Криту 2016. године представља резултат више од једног века дугих напора, а управо дубоко разумевање историјског контекста омогућава спровођење критичке анализе улоге Руске Православне Цркве у припреми Свеправославног Сабора.

Руска Православна Црква била је важан чинилац у дипломатским и културним односима Руске Империје са православним народима и Црквама Истока,³ те се трудила да на сваки начин подржи православне народе који су живели на територији Османског царства.⁴ У 19. веку, као последица слабљења Османског царства, на територијама под његовом влашћу са православним становништвом дошло је до пораста националне свести.⁵ У 1860-им годинама у Православној Цркви је настао сукоб између Цариградске Патријаршије и бораца за бугарску аутокефалност.⁶

Разумљиво, Цариградска Патријаршија није желела да дозволи аутокефалност Бугарској Православној Цркви и желела је да реши сукоб мирно. Патријарх Григорије VI се одлучио на попустљивији став према Бугарима и понудио им је специјални пројекат.⁷

³ Види, на пример: Игорь К. Смолич, „История Русской Церкви (1700–1917 гг.)“, прегледано: 29.06.2025, https://azbyka.ru/otechnik/Igor_Smolich/istorija-russkoj-tserkvi-1700-1917/.

⁴ Види, на пример: И. С. Аксаков, *Собрание сочинений*, т. 1, *Славянский вопрос*, кн. 1 (СПб.: ООО Издательство „Росток“, 2015).

⁵ Растко Јовић, *Динамика црквеног идентитета* (Београд: Biblos Books; Фоча: Православни богословски факултет Светог Василија Острошког, 2023), 143.

⁶ В. Теплов, *Греко-болгарский Церковный вопрос по неизданным источникам* (Санкт-Петербург: Типография В. С. Балашева, 1889).

⁷ Пројекат је предвиђао стварање Бугарског егзархата, који би био део Цариградске Патријаршије, али са одређеним степеном аутономије. У оквиру овог егзархата, епископ који би добио титулу егзарха Бугарске, би управљао бугарским парохијама у име патријарха. Одлуке донете у оквиру Бугарског егзархата имале би снагу само у оквиру свог округа и могле би бити промењене само апелацијом ка Васељенском Патријарху. Митрополити Бугарског егзархата би били изабрани у складу са потврђеном листом, коју би потврдио патријарх. Пројекат такође предвиђа стварање богословских училишта и духовних школа за обуку свештенства, као и регулисање друштвених и правних питања у сагласности са представницима Бугарског народа. Види: Теплов В. *Греко-болгарский Церковный вопрос по неизданным источникам*. (Санкт-Петербург: Типография В.С. Балашева, 1889), 54-55.

Међутим, бугарска страна није била спремна ни на тај предлог Цариградске Патријаршије. Поводом тога се Цариградска Патријаршија два пута обратила Синоду Руске Православне Цркве. У свом обраћању, Цариградска Патријаршија је са жаљењем навела понашање Бугара и предложила, између осталог, да се сазове нови Васељенски Сабор, на којем би се разговарало о насталој ситуацији. Руска Влада одбила је могућност сазивања Васељенског Сабора. Своју одлуку РПЦ објашњава сложеношћу организације „при сазиву и учешћу на њему епископа разних земаља и народа”⁸, а осим тога „Свети Синод се боји да би такав Сабор могао довести до још већих раскола у Цркви уместо смиривања”⁹. У одговору на другу посланицу, Свети Синод РПЦ-а изразио је поновно противљење идеји сазивања Васељенског Сабора. Органи црквене власти тврде да за решавање текућег питања није потребно сазивати Васељенски Сабор, јер се такав Сабор бави питањима која се односе на целокупну веру и цркву. „Грчко-бугарско питање, као што је већ објашњено у првој посланици Светог Синода, односи се искључиво на црквено управљање и тиче се једне локалне Цариградске Цркве, која може то решити сама, својим ауторитетом или помесним сабором”¹⁰. Такође, постојање султанског указа усложњавало је сазивање Васељенског Сабора.

Дакле, ни Руска Црква није желела Сабор, ни Бугарска, иако остале Источне Цркве нису биле против таквог Сабора.¹¹ Бугари су 11. маја 1872. године прогласили аутокефалност једнострано. Иако је Цариградска Патријаршија наставила да покушава сазвати Васељенски Сабор, позиција РПЦ-а није се променила.

Следећи важан корак у историји припрема за Свеправославни Сабор представља Свеправославни конгрес, одржан у Константинопољу од 10. маја до 8. јуна 1923. године. Иницијатива за његово сазивање потекла је од тадашњег¹² Васељенског патријарха Мелетија IV. Званични представници Руске Православне Цркве нису били позвани.¹³

⁸ „Послание Святейшего Синода,“ „Христианское чтение“ 1869. № 9, 360.

⁹ „Послание Святейшего Синода,“ 360.

¹⁰ Теплов В. *Греко-болгарский Церковный вопрос по неизданным источникам*. (Санкт-Петербург: Типография В.С. Балашева, 1889), 92.

¹¹ Теплов, *Греко-болгарский Церковный вопрос*, 71.

¹² У периоду од 1926. године до своје смрти 1935. године био је патријарх Александријске Православне Цркве под именом Мелетије II.

¹³ Руска Православна Црква у то време налазила се у изолацији и није била довољно информисана о току и одлукама Свеправославног конгреса. Види: Акты Святейшего Тихона, Патриарха Московского и всея России, позднейшие документы и переписка о каноническом преемстве высшей церковной власти. 1917-1943 гг.: Сб. — М.: Изд-во Православ. Свято-Тихонов. Богослов. Ин-та, 1994, 652.

Конгресу нису присуствовале ни делегације Александријске, Антиохијске и Јерусалимске Патријаршије, а, из разумљивих разлога, одсутни су били и представници Бугарске Православне Цркве.¹⁴ У оквиру рада Конгреса одржано је једанаест заседања, при чему је главна тема био предлог реформе црквеног календара. Поред тога, на Свеправославном конгресу донета је одлука о сазиву Свеправославног Сабора 1925. године, у спомен 1600-годишњице Првог Васељенског Сабора.

Међутим, 1925. године замишљени план није био остварен услед одбијања појединих Помесних Православних Цркава да узму учешћа у Свеправославном Сабору.¹⁵ Тада је постало јасно да је, пре самог Сабора, неопходно одржати низ припремних скупова.

У манастиру Ватопед је 1925. године, по иницијативи Васељенског патријарха Фотија II, одржано заседање Припремне комисије са циљем да се утврде теме за разматрање на будућем Предсабору. На Ватопедској конференцији учествовали су представници свих Православних Цркава, осим Руске Православне Цркве. За разлику од Конгреса 1923. године, овога пута Васељенски патријарх је званично позвао и представнике РПЦ-а. Међутим, поред заменика Чуvara Патријарашког Трона, митрополита Сергија (Страгородског), патријарх Фотије II позвао је и расколнике из обновитељске такозване „Живе Цркве“, што је, наравно, било неприхватљиво за РПЦ.¹⁶

Ипак, Комисија је успешно окончала свој рад и саставила каталог од седамнаест тема за будући Предсабор. Посебно је значајно да су у списак биле уврштене актуелне и важне теме као што су питање додељивања аутокефалије и управљање православном дијаспором.

Патријарх Фотије II је 1931. године поновио позив и представницима РПЦ-а, као и расколницима из „Живе Цркве“ за учешће на Предсабору, који је био планиран за 1932. годину на Светој Гори, али је Московска Патријаршија, као и раније, сматрала такав позив неприхватљивим. Поред РПЦ-а, од учешћа су одустале и неке друге Помесне Православне Цркве, те је, сходно томе, замисао о одржавању Предсабора остала неостварена.

¹⁴ Цариградска Патријаршија признала је аутокефалију Бугарске Православне Цркве тек 1945. године.

¹⁵ Види: Андрей Гусев, „История подготовки Всеправославного собора“, *Государство, религия, церковь в России и за рубежом*, № 1 (34) (2016), 132.

¹⁶ „Московский представитель Васељенске патријаршије архимандрит Јаков (Димопуло) одмах је показао интересовање за обновитеље (конкретно, у августу 1922. године учествовао је на конгресу такозване „Живе цркве“)“ Александр Мазырин, „К вопросу о русском факторе в срыве Всеправославного собора в 1920–1930-е гг.“, *Государство, религия, церковь в России и за рубежом*, № 1 (34) (2016), 335.

Упркос томе што Руска Православна Црква није директно учествовала у горе описаним догађајима, њен утицај је ипак био присутан. Као што истиче црквени историчар отац Александар Мазирин: „Руски фактор је и у догађајима 1920-их и 1930-их година играо важну улогу и условио је пропаст одржавања сабора“¹⁷.

После Другог светског рата оживеле су иницијативе за организацију Свеправославног Сабора, при чему је овога пута формални иницијатор била Руска Православна Црква, иако је та идеја, пре свега, била од интереса државном врху СССР-а.¹⁸ У 1940-им годинама забележена је промена у црквено-државним односима у Совјетском Савезу. У светлу стремљења Јосифа Стаљина да наметне комунистичке идеје изван Совјетског Савеза, он одлучује да размотри могућност коришћења Цркве као инструмента, како за промовисање Совјетске идеологије у иностранству, тако и за јачање позиција Совјетског Савеза на међународној сцени.¹⁹ РПЦ је планирала да се 1947. године одржи Предсабор, а већ наредне, у години обележавања 500-годишњице своје аутокефалије и сам Свеправославни Сабор. Но, Васељенска, Кипарска, Александријска и Еладска Црква одбиле су да учествују у овом подухвату.

Нови период у процесу припрема почиње 1952. године, када је патријарх Атинагора изразио потребу за сазивом „Свеправославног Великог и Светог Сабора“. Идеја патријарха Атинагоре била је да припрема за Сабор почне на Свеправославној конференцији, а настави се на Предсаборним конференцијама. Патријарх Атинагора је послао поруку Руској Православној Цркви 25. септембра 1952. године о припреми Предсаборне конференције. Патријарх Алексије је одговорио на ову поруку 7. марта 1953. године. У поруци²⁰, патријарх Алексије наводи разлоге због којих сматра немогућим одржавање такве конференције.²¹

¹⁷ Мазирин, „К вопросу о русском“, 334.

¹⁸ Види: М.В. Шкаровский *Православие при социализме.*, прегледано: 23.08.2025, https://azbyka.ru/otechnik/Istoriya_Tserkvi/pravoslavie-pri-sotsializme/.

¹⁹ Види: А.А. Кострюков *Лекции по истории Русской Церкви (1917–2008).*, прегледано: 23.08.2025, https://azbyka.ru/otechnik/Istoriya_Tserkvi/lektsii-po-istorii-russkoj-tserkvi-1917-2008/13.

²⁰ „Послание Святейшего Патриарха Московского и всея Руси Алексия Святейшему Архиепископу Константинополя — Нового Рима и Вселенскому Патриарху Афинагору,“ *Журнал Московской Патриархии*. 1953, №5, 4-5.

²¹ Прво, Патријарх Алексије помиње одлуку Патријарха Фотија II од 17. фебруара 1931. године, према којој су Руске парохије у западној Европи прешле под јурисдикцију Васељенске Патријаршије. Затим, патријарх Алексије подсећа на мешање Константинопоља у јурисдикцију РПЦ-а у Финској. Следећи проблем који спречава одржавање Предсаборне конференције је непризнавање Пољске Православне Цркве и Православне Цркве Чешких земаља и Словачке од стране Константинопоља. Осим тога, постоји нерешен проблем у Америци који патријарх Алексије назива расколом. Као додатак свему томе, пише о лошем положају Руског монаштва на Светој Гори, где су монаси изложени ограничењима.

Након личног сусрета 1960. године са Васељенским патријархом Атинагором у Истанбулу, патријарх Алексије одобрио је учешће РПЦ-а на Свеpravославној конференцији на Родосу која се следеће године одржала.²²

Прва Родоска Свеpravославна конференција имала је за циљ да одреди и потврди списак питања предвиђених за разматрање на предстојећем Предсабору. Током овог догађаја израђен је обиман каталог, који укључује преко 100 тема, за које се претпостављало да ће се постићи јединствени став кроз обраћање и координацију између свих pravославних учесника.²³ Главне теме су опште формулисане као: I. Вера и догма; II. Богослужење; III. Управљање и Црквена структура; IV. Међусобни односи Православних Цркава; V. Однос Православне Цркве са осталим хришћанским светом; VI. Православље у свету; VII. Опште богословске теме; VIII. Друштвени проблеми. Свака Православна Црква је била обавезна да изрази свој став у овом каталогу.

Карактеристично за Другу Родоску конференцију је била централна тема која је у фокусу имала однос са Ватиканом, док су питања припреме за Предсабор повучена у други план. Ово је била последица тога што је Совјетски Савез неочекивано видео потенцијалног савезника у Ватикану, па је Васељенска патријаршија одлучила да активније води дијалог са Ватиканом. Као резултат, постигнут је договор према коме свака помесна Православна Црква има право самостално да одлучи да ли ће да пошаље посматраче на Други Ватикански Сабор. Учесници конференције изразили су подршку идеји да се започне богословски дијалог са Римокатоличком Црквом на основу равноправности и међусобног поштовања. Архиепископ Василије (Кривошеин) позитивно је оценио резултате конференције, називајући је „несумњивим успехом за Православље“²⁴ и истичући да, упркос различитим ставовима православних цркава, после дијалога у атмосфери братске љубави сва неслагања су лако превазиђена.

²² „Током истанбулског сусрета Патријарх Атиногора је пристао да удовољи готово свим захтевима Руске Цркве и обећао је да ће наредне године посетити СССР“. Види: М.В. Шкаровский *Православие при социализме*.

²³ За ову сврху, 10. маја 1963. године, Свети Синод РПЦ-а је основао специјалну Комисију на челу са митрополитом Никодимом. У комисију су улазили водећи теолози, као и јерарси, клирици и мирјани. Рад комисије је завршен у јуну 1968. године. Види: Владимир Сорокин, прот., *Митрополит Никодим и Всеправославное единство* (Санкт-Петербург: Князь-Владимирский собор, 2008), 80-239.

²⁴ Василий (Кривошеин), „Второе Всеправославное совещание на острове Родосе,“ *Журнал Московской Патриархии*, 1964, №4, 38.

Карактеристика Треће Родоске конференције била је промена става РПЦ–а у вези са Ватиканом, као и изазови и неусаглашености који су се појавили на конференцији, али је, ипак, успео да се постигне договор о односима са католицима. Одлучено је да свака Православна Црква има право самостално дефинисати односе с католицима у складу са сопственим уставним принципима. Митрополит Никодим (Ротов) тако је објашњавао ово решење: „Ниједна Православна Црква не може претендовати на то да је управо она носилац и изразитељ пуне саборности и истине. Саборност – то је основа црквеног живота Православља“²⁵. Поред тога, формирана је Међуправославна богословска комисија за израду православног става у будућим богословским дискусијама са старокатолицима и англиканцима.

Последња, четврта Свеправославна конференција одржана је 1968. године у Шамбезију. За разлику од претходне две конференције, главна тема била је непосредна припрема за Свеправославни Сабор. Резултат рада четврте Свеправославне конференције била је измена Регламента. Подсетимо, у ранијем периоду било је предвиђено да ће припрема за Свеправославни Сабор бити вршена на Предсабору. Међутим, сагласношћу свих страна закључено је да је делотворније изменити првобитну замисао: припрема ће се вршити у оквирима Међуправославних припремних комисија, а затим у оквирима Свеправославних предсаборских конференција.

Тако је установљено да ће свака Помесна Православна Црква преузети на себе једну од тема утврђених на Првој Родоској конференцији, и по њој припремити нацрт одлука. Затим, у оквиру Међуправославних припремних комисија, сви учесници ће се упознати са нацртима одлука и израдиће се усаглашени текст, који ће се потом разматрати на Свеправославним предсаборским конференција. Ова конференција треба да усвоји нацрте и одреди следећи круг тема за разматрање из каталога Родоских тема. Када све теме буду обрађене, биће неопходно сазвати Свеправославни Сабор.

На четвртој Свеправославној конференцији, одабрано је шест тема из Каталога,²⁶ које су расподељене Помесним Црквама. Поред тога, установљено је да иницијатор

²⁵ Васильева, *Русская Православная Церковь и II Ватиканский собор*. приступљено 29.06.2025., https://azbyka.ru/otechnik/Istorija_Tserkvi/russkaja-pravoslavnaja-tserkov-i-ii-vatikanskij-sobor/.

²⁶ Одлучено је да ће се најпре размотрити шест тема: Извори Божанског Откровења; Потпуније учешће мирјана у богослужбеном и другим областима живота Цркве; Усаглашавање црквених одредби о посту са захтевима савремености; Препреке за склапање брака; Календарско питање; „Икономија“ и

сазивања Међуправославних припремних комисија, Свеправославних предсаборских конференција и Свеправославног Сабора буде Цариградска Патријаршија, а ради ефикасније припреме установљен је посебан секретаријат у Шамбезију.

У Женеви је 1971. године одржано прво заседање Међуправославне припремне комисије, на којем су усаглашени нацрти тема припремљених од стране Помесних Цркава. Том приликом постављено је и питање ревизије Родоског каталога, који је обухватао више од сто тема. Таква обимност онемогућавала је јасно одређивање приоритета и практично искључивала могућност да се Свеправославни Сабор сазове у догледно време.

У Шамбезију је 1976. године одржана прва Свеправославна предсаборска конференција,²⁷ посвећена преиспитивању тема Родоског каталога. Одлучено је да се задрже само оне теме које су од суштинског значаја за живот Цркве и међуправославно општење. Тако је одабрано десет тема:

1. Православна дијаспора;
2. Аутокефалија и начин њеног проглашења;
3. Аутономија и начин њеног проглашења;
4. Диптиси;
5. Питање јединственог календара;
6. Препреке за склапање брака;
7. Усаглашавање црквених одредби о посту;
8. Однос Православних Цркава према осталом хришћанском свету;
9. Православље и екуменски покрет;
10. Прилог Помесних Православних Цркава утврђењу хришћанских идеала мира, слободе, братства и љубави међу народима и искорењивању расне дискриминације.

Осим тога, на овој конференцији дошао је до сукоба између Руске Православне Цркве и Цариградске Патријаршије, чији је основни узрок било неслагање око тога ко има

„акривија“ у Православној Цркви. Види: „Коммюнике всеправославного совещания Женева, 8-15 июня 1968 года,” *Журнал Московской Патриархии*, 1948, № 7: 50.

²⁷ Значајно је да се Патријарх Пимен у телеграму Васељенском Патријарху Димитрију од 27. октобра 1976. није сагласио са називом Прва Свеправославна Предсаборска Конференција. Патријарх Пимен је сматрао да ће сусрет у Шамбезију бити редовна Свеправославна конференција. Види: „Переписка по поводу Всеправославного совещания,” *Журнал Московской Патриархии*, 1977, № 1: 2-3.

право да проглашава аутокефалију.²⁸ Треба истаћи да је на првој Свеправославној предсаборној конференцији учествовао и будући патријарх московски и целе Русије Кирил.²⁹

Друга Свеправославна предсаборска конференција у Шамбезију одржана је тек 1982. године, од 3. до 12. септембра, при чему је нарушен претходно утврђени поредак, јер је, по правилу, пре предсаборске конференције требало да се одржи седница Међуправославне припремне комисије. На овој конференцији донете су одлуке о препрекама за брак, разматрана је тема поста (и предата на даљу обраду Међуправославној припремној комисији), а такође су се дотакли календарског питања и питања хиротоније у епископски чин. Осим тога, донета је одлука да се на наредној Свеправославној Предсаборној Конференцији размотре теме од 7. до 10.³⁰

Трећа Свеправославна предсаборска конференција у Шамбезију одржана је 1986. године, и том приликом су усвојене одлуке о четири теме, а такође је утврђен „Правилник Свеправославних предсаборских конференција“, који је припремила друга Међуправославна припремна комисија 1986. године. Преостале теме које је тек требало обрадити су: Православна дијаспора, Аутокефалија и начина њеног проглашења, Аутономија и начина њеног проглашења и Диптих. Одлучено је да, чим Међуправославна припремна комисија усагласи нацрте ових тема, буде сазвана завршна, четврта Свеправославна предсаборска конференција, после које ће уследити Свеправославни Сабор. Овим темама Међуправославна комисија се бавила на заседањима 1990., 1993. и 1999. године у Шамбезију.

Четврта Свеправославна предсаборска конференција у Шамбезију 2009. године усвојила је коначни текст о питању Православне дијаспоре. Глава делегације Руске Православне Цркве, митрополит Иларион (Алфејев), посебно је истакао важност ове теме за РПЦ, јер верници РПЦ-а живе на свим континентима, укључујући и Антарктик.³¹

²⁸ Руска Православна Црква доделила је аутокефалију Православној Цркви у Америци 1970. године, што Цариградска Патријаршија није признала. Као последицу тога, Васељенски Патријарх Атинагора није позвао представнике Православне Цркве у Америци на Прву Свеправославну предсаборску конференцију.

²⁹ Види: Патријарх московски и целе Русије Кирил, приступљено 15. августа 2025., <https://mospat.ru/sr/patriarch/>.

³⁰ „Второе Предсоборное Совещание“, Журнал Московской Патриархии, № 12 (1982): 108.

³¹ „IV Всеправославное предсоборное совещание продолжает свою работу“, *Patriarchia.ru*, приступљено 15. августа 2025., <https://www.patriarchia.ru/db/text/671147.html>.

Следећи важан корак ка Свеправославном Сабору било је Сабрање Предстојатеља Православних Цркава, одржано од 6. до 9. марта 2014. године у Фанару. На овом Сабрању одлучено је да се сазове Посебна међуправославна комисија ради редакције текстова усвојених током Друге и Треће Свеправославне предсаборске конференције.³² Важно је нагласити да је Сабрање Предстојатеља Православних Цркава утврдило да ће све одлуке Свеправославног Сабора бити доношене искључиво једногласно.

Пета и последња Свеправославна предсаборска конференција у Шамбезију одржана је 2015. године. На овој конференцији усвојен је текст „Аутономија и начин њеног проглашења“, који је још 2009. године припремила Шеста Међуправославна припремна комисија. Тако су, 2015. године, нерешена остала два питања — аутокефалија и диптих. Током вишегодишњих заседања Међуправославних припремних комисија стране нису успеле да постигну сагласност.

Друго Сабрање Предстојатеља Православних Цркава је одржано од 21. до 27. јануара 2016. године, на коме је донета одлука да се из списка тема предвиђених за разматрање на Свеправославном Сабору изоставе питања аутокефалије и диптиха.

Митрополит Иларион (Алфејев) ће 2020. године, осврћући се на ове догађаје, изјавити: „Ми смо се практично договорили да се аутокефалија убудуће неће додељивати једнострано, одлуком Васељенског Патријарха, већ да ће њено додељивање бити могуће само уз сагласност свих помесних цркава. Остало је још само да се усагласи у ком ће облику стајати потписи под томосом о аутокефалији. Око тога, међутим, није постигнут договор. Шта се онда догодило? Патријарх Вартоломеј је послао писма у Помесне Православне Цркве са предлогом да се тема аутокефалије скине са дневног реда и да се приступи одржавању Свеправославног Сабора“³³.

Поред тога, одлучено је да се на предстојећем Свеправославном Сабору не расправља календарско питање, као и да се преради текст о препрекама за брак. По иницијативи Московске Патријаршије, због заоштравања руско-турских односа, донета је одлука да се промени место одржавања Сабора, па је као ново место одређено острво Крит.

³² Такав исход је био сасвим очекиван. Још 2011. године митрополит Иларион (Алфејев) говорио је о потреби корекције тема непосредно пред одржавање Свеправославног сабора. Види: „Митрополит Волоколамский Иларион: Не стоит ждать сюрпризов от Всеправославного Собора,“ приступљено 23. августа 2025., <http://sobor2016.patriarchia.ru/db/text/1609189.html>

³³ Митрополит Волоколамский Иларион, „Господь нам вверил Церковь, которая существует более тысячи лет,“ *Patriarchia.ru*, приступљено 15. августа 2025., <https://www.patriarchia.ru/db/text/5734719.html>.

Коначно, за разматрање на Свеpravославном Сабору је било изабрано и припремљено шест тема:

1. Мисија Православне Цркве у савременом свету;
2. Православна дијаспора;
3. Аутономија у Православној Цркви и начин њеног проглашавања;
4. Света Тајна брака и брачне сметње;
5. Важност поста и његово држање данас;
6. Односи Православне Цркве са осталим хришћанским светом.

У оквиру овог Сабрања Предстојатеља Православних Цркава утврђени су место, датум и коначни дневни ред Свеpravославног Сабора. Сабор је одржан од 16. до 27. јуна 2016. године, али без учешћа Руске Православне Цркве.³⁴

Дакле, од првих разговора о потреби сазивања Свеpravославног Сабора до његове реализације прошло је око 150 година. Позиција Руске Православне Цркве у погледу сазива Сабора често се мењала и, како ће бити приказано у овом истраживању, у многome је зависила од актуелних политичких прилика.

У том раздобљу у самој РПЦ догодили су се многи трагични и драматични догађаји, као и значајне промене у њеном статусу. У време Руске Империје, Руска Православна Црква налазила се под управом обер-прокуратора Светог Синода. Патријаршија је обновљена 1918. године, Црква је добила привид слободе, али се убрзо суочила са до тада невиђеним прогонима. Четрдесетих година XX века започела је сарадња РПЦ-а са комунистичком влашћу, која је Цркву сматрала оруђем пропаганде ван граница СССР-а. Након распада Совјетског Савеза, црквено-државни односи поново су претрпели промене.

Ипак, упркос тим променама у односима између државе и Цркве, односи између Московске и Васељенске Патријаршије током читавог периода припреме Сабора били су напети. Сукоб између Москве и Цариграда настављен је и после распада Совјетског Савеза, што је резултирало десетогодишњим прекидом (1999–2009) у процесу припреме за одржавање Свеpravославног Сабора.³⁵

³⁴ „Священный Синод Русской Православной Церкви выразил позицию по Собору на Крите“, *Patriarchia.ru*, приступљено: 23.08.2025, <https://www.patriarchia.ru/db/text/4573134.html>.

³⁵ „Тек у октобру 2008. године, на састанку поглавара и представника Помесних Православних Цркава у Истанбулу, коначно је постигнут договор по којем у свеpravославним саветовањима учествују само аутокефалне Цркве. На тај начин, ЕАПЦ Цариградске Патријаршије била је избачена из непосредног учешћа у предсаборном процесу, што је омогућило наставак припреме за Свеpravославни сабор“. Види:

С тим у вези, у овом раду ће бити анализирани како црквено-државни односи, тако и богословски и историјски аспекти питања сазива Свеправославног Сабора и улога Руске Православне Цркве у том процесу.

1.2. Циљеви истраживања

1. Истраживање историјских, теолошких и канонских разлога за сазив Свеправославног Сабора;
2. Идентификовање основних периода припреме Свеправославног Сабора и карактеристика сваког од њих;
3. Истраживање политичких утицаја на Руску Православну Цркву и на процес припреме Свеправославног Сабора;
4. Истраживање улоге кључних фигура у Руској Православној Цркви у формирању стратегије и тактике у оквиру припремног процеса;
5. Оцена реакција Помесних Православних Цркава на иницијативе и ставове Руске Православне Цркве у периоду припреме Свеправославног Сабора;
6. Истраживање промена у ставовима Руске Православне Цркве током припреме и уочи одржавања Свеправославног Сабора;
7. Анализа мишљења истакнутих савремених богослова и сведочанства савременика о неопходности сазива Свеправославног Сабора;
8. Оцена утицаја јавног мишљења на процес припреме и реализацију Свеправославног Сабора, као и на коначну позицију Руске Православне Цркве;
9. Истраживање динамике и природе билатералних односа Руске Православне Цркве са појединим Помесним Црквама у контексту припрема Сабора.

2. Основне хипотезе

1. Низ кључних политичких и историјских догађаја попут распада Османског царства, Берлинског конгреса, настанка независних националних држава на Балкану, као и

Митрополит Волоколамский Иларион, „Межправославное сотрудничество в рамках подготовки к Святому и Великому Собору Православной Церкви,“ *Patriarchia.ru*, приступљено: 23.08.2025, <https://www.patriarchia.ru/db/text/1663993.html>.

уједињење Немачке и Италије представљали су катализатор за покретање иницијативе за сазивање Свеправославног Сабора.

2. Руска Православна Црква имала је пресудан утицај у процесу припреме Свеправославног Сабора, како у богословском, тако и у организационом смислу.

3. Односи између Руске Православне Цркве и Цариградске Патријаршије били су континуирано оптерећени теолошким, канонским и геополитичким разликама, што је утицало на исход припрема за Свеправославни Сабор.

4. Кључна тема, како за Московску Патријаршију, тако и за Цариградску Патријаршију у току припрема за Свеправославни Сабор, представљало је питање додељивања аутокефалије.

5. Политички утицај на Руску Православну Цркву био је присутан у свим историјским периодима, без обзира на природу владајућег режима.

6. Одлуке донете у одсуству Руске Православне Цркве током припремних састанака и на самом Свеправославном Сабору нису имале општеправославни легитимитет нити су биле прихваћене као обавезујуће.

3. Методе истраживања

У раду се користи богословски метод који се заснива на анализи усаглашавања испитиваног материјала са Светим Писмом и Светим Предањем. Патријарх Кирил је рекао: „Управо тако, учествујемо у свим догађајима повезаним са сазивом Свеправославног Сабора, било да је то састанак Предстојатеља, Свеправославна конференција или рад различитих међуправославних комисија. Наш задатак је да стојимо на стражи Предања”³⁶.

Осим богословског метода, истраживање се заснива и на научним историјским методама, који су неопходни за добијање историјске истине.

Примена историјско-генетског метода омогућава проучавање извора и развоја идеје о сазиву Сабора. У раду се анализирају кључни историјски догађаји који су допринели одржавању Свеправославног Сабора, као и они који су непосредно обликовали позицију

³⁶ Кирилл, патриарх, „Подготовка Всеправославного Собора отличается особенной заботой о сохранении чистоты православного вероучения,” *Patriarchia.ru*, приступљено: 11.2.2024 <http://www.patriarchia.ru/db/text/4301197.html>.

Руске Православне Цркве. На пример, у XIX веку је иницијативу за сазив Сабора покренула Цариградска Патријаршија, али РПЦ је одбила учешће, јер одржавање Сабора у том тренутку није било у њеном интересу. У XX веку Цариградска патријаршија поново је наступала као иницијатор, са измењеним циљевима, настојећи да обезбеди подршку Руске Православне Цркве за наставак припремног процеса. Међутим, већ четрдесетих година XX века иницијатива је прешла у руке РПЦ-а, да би се од педесетих година прошлог века покретачка улога поново вратила Цариградској патријаршији.

У контексту припреме Сабора, коришћење компаративног метода нам омогућава упоређивање испитиваних догађаја са сличним историјским ситуацијама и пружа увид у њихове сличности и разлике. Савременици су у својим анализама и радовима Свеправославни Сабор упоређивали са Васељенским саборима, а у раду се анализирају разлике и моменти одлука који нам дају одговор због чега Сабор није сматран Васељенским. Такође, истражује се позиције и реакције РПЦ-а у различитим околностима и њихов утицај на њене ставове и одлуке.

Применом метода историјске типологије разматрају се различити аспекти историјских догађаја без поједностављивања, банализације и анализе ван контекста, што омогућава боље разумевање стратегије РПЦ-а, изазова са којима се суочавала и начина на који је одговарала на њих.

Правно-канонски метод омогућава разумевање различитих тумачења канона у међусобним расправама Помесних Цркава. Посебан значај у односу Руске Православне Цркве и Цариградске Патријаршије има тумачење 28. правила³⁷ Четвртог Васељенског сабора. У практичном смислу, то је за последицу имало да ове две Цркве током читавог процеса припреме за Свеправославни Сабор нису успеле да постигну сагласност око процедуре даривања аутокефалије. Непосредно након Свеправославног Сабора, Васељенски патријарх је применио право да додељује аутокефалију без претходног договора са другим помесним Црквама, што је резултирало прекидом односа са Руском Православном Црквом. Ова ситуација довела је и до међусобних оптужби за кршење канона.

³⁷ Види, на пример: „Мировое Православие: первенство и соборность в свете православного вероучения,” (Москва: Издательский дом „Познание“, 2023).

У раду је примењен и политиколошки метод, због неопходности анализе утицаја политичких околности на ставове појединих Помесних Цркава. Црквено-државни односи током припрема за Сабор више пута су се мењали, а политички и геополитички фактори често су утицали на формирање ставова. Овај метод помаже бољем разумевању динамичних односа РПЦ-а и других Православних Цркава, нарочито Цариградске Патријаршије. Поред напетости у односима и бројним размирицама, треба истаћи и примере успешне сарадње, попут Свеправославних конференција на Родосу.

Примена логичког и хронолошког метода омогућава нам јасну систематску анализу историјских догађаја, раздвајајући припремне фазе за Сабор.

Коришћење узрочно-последичне анализе омогућава идентификовање и разумевање позиције и ставова РПЦ-а у вези са одржавањем Сабора.

Примена свих ових метода, уз коришћење примарних извора, оригиналних цитата и информација које садрже алтернативне ставове, доприноси остваривању циљева овог истраживања и омогућава дубље разумевање улоге РПЦ-а у припреми Свеправославног Сабора.

4. Значај истраживања

У времену које је прошло од одржавања Сабора, створени су услови за систематско прикупљање и анализу богате архивске, богословске и историјске грађе, као и за евалуацију политичких и међуправославних односа који су утицали на процес припреме и одржавања Сабора. Овај период од једне деценије омогућава не само рефлексију и критичку анализу непосредних исхода саборских одлука, већ и дубљи увид у дугорочни значај и утицај процеса припреме на позицију и улогу Руске Православне Цркве у савременом православљу.

Због тога, овај рад представља први свеобухватни академски покушај да се критички и детаљно проучи улога Руске Православне Цркве у припреми Свеправославног Сабора, њене иницијативе, ставови и утицај на ток припреме Сабора. Осим тога, у истраживању се анализирају последице Свеправославног Сабора, а пре свега одбијања да се разматра питање аутокефалије.³⁸

³⁸ „Тиме је питање „аутокефалије“ остало отворено, другим речима, остављено је да се тумачи унилатерално – чиме је омогућен јачи утицај политичких чинилаца“ Види: Растко Јовић, „Православна

Поред тога, резултати истраживања имају потенцијал да допринесу бољем разумевању историје Православне Цркве и сложених међуправославних односа, као и динамике црквеног саборног живота.

5. Прелиминарна структура рада

Увод

1. Историјски развој идеје о Свеправославном Сабору

1.1. Први покушаји сазива Сабора у 19. веку

1.2. Теолошки и црквено-политички разлози за сазив Сабора

1.3. Утицај грчко-бугарске схизме и улога Цариградске Патријаршије

2. Иницијативе у првој половини 20. века

2.1. Свеправославни конгрес – Цариград 1923

2.2. Конференција – манастир Ватопед 1930

2.3. Конференција – Москва 1948

3. Свеправославне конференције

3.1. Московска и Цариградска Патријаршија у политичком контексту

3.2. Припрема за Родоску свеправославну конференцију

3.3. Прва Родоска свеправославна конференција – Родос 1961

3.4. Друга Родоска свеправославна конференција – Родос 1963

3.5. Трећа Родоска свеправославна конференција – Родос 1964

3.6. Свеправославна конференција – Шамбези 1968

4. Међуправославне припремне комисије

4.1. Прва комисија – Женева 1971

4.2. Друга комисија – Шамбези 1986

4.3. Трећа комисија – Шамбези 1990

4.4. Четврта комисија – Шамбези 1993

4.5. Пета комисија – Шамбези 1999

4.6. Шеста комисија – Шамбези 2009

Црква и „расплети“ у Украјини и Северној Македонији“, *Теорије међународних односа некад и сад: приступи, концепти, праксе*, ур. Ивона Лађевац, Марко Вековић и Милан Веселица (Београд: Институт за међународну политику и привреду, 2024), 61.

- 4.7. Седма комисија – Шамбези 2011
- 5. Свеправославне предсаборске конференције
 - 5.1. Прва предсаборска конференција– Шамбези 1976
 - 5.2. Друга предсаборска конференција – Шамбези 1982
 - 5.3. Трећа предсаборска конференција – Шамбези 1986
 - 5.4. Четврта предсаборска конференција – Шамбези 2009
 - 5.5. Пета предсаборска конференција – Шамбези 2015
- 6. Сабрања поглавара помесних православних Цркава
 - 6.1. Сабрање – Фанар 2014
 - 6.2. Сабрање – Шамбези 2016
- 7. Руска Православна Црква уочи Сабора 2016
 - 7.1. Однос РПЦ-а према Свеправославном Сабору
 - 7.2. Очекивања и дипломатске активности
 - 7.3. Разлози неучешћа на Сабору
- 8. Непосредне последице Сабора на Криту
- Закључак
- Извори
- Литература

5.1. Композиција рада

Рад је подељен на осам тематских целина које прате развој идеје и припрема за одржавање Свеправославног Сабора, од првих иницијатива у 19. веку до Сабора на Криту 2016. године. У оквиру сваке целине обрађују се кључни догађаји, процеси и актери који су утицали на међуправославне односе и формирање саборне агенде.

У првом поглављу истражује се историја првих покушаја организовања Свеправославног Сабора у 19. веку. У овом поглављу неопходно је разматрање грчко-бугарске схизме, јер је управо овај конфликт послужио као повод за дискусије о потреби сазива новог Васељенског Сабора. Покушаји организовања новог Васељенског Сабора потичу од представника Цариградске Патријаршије, који су видели у акцијама Бугара прекршај канона. Руска Православна Црква формално је сачувала неутралност у сукобу између Грка и Бугара, што је јасно видљиво из званичних посланица Синода Руске

Православне Цркве. Међутим, симпатије Руске владе и Руског народа несумњиво су биле на страни Бугара. Између осталог, из овог разлога Руска Православна Црква два пута је одбацила предлог Цариградске Патријаршије за сазивање Васељенског сабора.

У другом поглављу разматра се Свеправославни конгрес 1923. године и Припремни комитет Православних цркава 1930. године. Као резултат војно-политичких догађаја у Османској Империји у периоду од 1910. до 1920. године, Цариградска Патријаршија се нашла под значајним притиском, суочавајући се са претњом изгнанства из Истанбула. Ради јачања свог ауторитета, Патријаршија је почела развијати блиске односе са Англичанцима, надајући се подршци од стране Велике Британије. Фанар је тежио да потврди своје властите прерогативе и наступи као центар јединства православног света, користећи организовање Свеправославног Сабора као инструмент у овој стратегији. У том периоду, Руска Православна Црква била је подвргнута гоњењима и суочена са расколима, што је ослабило њену позицију и учинило је раниљивом пред акцијама Цариградске Патријаршије. Политика Фанара, усмерена на подршку расколничког покрета под називом обновитељство у Руској Православној Цркви, и тежња да се ојача његова власт изазвали су оштро противљење и угрожавање односа између Цариградске и Московске Патријаршије. На Конгресу су предузети кораци за реформисање и поновно успостављање односа у православном свету, али они су више одражавали интересе Фанара и изазвали незадовољство и опозицију од стране других Православних цркава, укључујући и Руску Православну Цркву.

У трећем поглављу разматрају се Свеправославне конференције (Три Родоске и једна у Шамбезију). Као резултат промене политике Совјетског Савеза према Руској Православној Цркви, РПЦ је поново почела раније прекинуте спољнополитичке активности. Главном карактеристиком ове активности сматра се усаглашавање ставова РПЦ-а са Совјетском владом. Важна кадровска одлука, коју је донело Совјетско руководство, значајно је утицала на ток Родоских Свеправославних конференција: архимандрит Никодим (Ротов) је био именован председником одељења спољних црквених веза. Захваљујући својим дипломатским вештинама и политичким везама, Никодим Ротов је играо кључну улогу на овим конференцијама. На Првој Родоској Свеправославној конференцији је формиран широк списак тема које захтевају разматрање и усаглашавање

између свих православних цркава. Обрађиване су теме које је требало укључити у будући Предсабор.

У четвртом поглављу разматра се рад Међуправославних припремних комисија које су одиграле кључну улогу у изради усаглашених нацрта докумената за будући Свеправославни Сабор. Комисије су се састајале у различитим периодима између 1971. и 2011. године, претежно у Шамбезију, и бавиле су се усаглашавањем тема, теолошком обрадом спорних питања и припремом материјала за каснија разматрања на Свеправославним предсаборским конференцијама. Ово поглавље прати хронолошки ток рада комисија и анализира њихов допринос саборском процесу.

У петом поглављу разматрају се Свеправославне предсаборске конференције у Шамбезију. У Православном центру Цариградске Патријаршије у периоду од 1976. до 2015. године одржано је пет Свеправославних предсаборских конференција, које ће бити главна тема овог поглавља.

Шесто поглавље посвећено је сабрањима поглавара Помесних Православних Цркава, која су одржана у Фанару 2014. и у Шамбезију 2016. године. У оквиру њих су разматрани организациони аспекти самог Сабора. Посебан акценат ставља се на улогу и деловање Руске Православне Цркве у овим завршним фазама припреме. Такође, анализирају се и проблеми усаглашавања кључних тема аутокефалије и диптиха.

У седмом поглављу анализирају се догађаји који су директно претходили Свеправославном Сабору и разлози одбијања учешћа РПЦ-а. Разматрају се званични документи РПЦ-а који објашњавају одлуку да се одустане од учешћа у Свеправославном Сабору. Поред тога, дају се мишљења познатих богослова и непосредних учесника догађаја у вези са ситуацијом и одлуком да се одустане од учешћа у Сабору.

У осмом поглављу разматрају се непосредне последице Сабора на Криту. „Одбацивање теме аутокефалије на Критском сабору 2016. године отворило је пут за наставак старих спорова”³⁹. Додељивање аутокефалије Православној цркви Украјине од стране Цариградске Патријаршије довело је до узвратних мера Московске Патријаршије,

³⁹ Јовић, „Православна Црква и „расплети“ у Украјини и Северној Македонији,” 66.

као што су прекид евхаристијског општења са Цариградском Патријаршијом, али и стварање Руског Егзархата Африке.⁴⁰

6. Библиографија

Ово истраживање обухвата све значајне објављене наративне изворе о припремама Свеправославног Сабора. Активно су коришћени, између осталих, и материјали из Државног архива Руске Федерације.

У раду су коришћени материјали из најбитнијих богословских часописа Руске Православне Цркве.

Христианское чтение - богословски часопис Санкт-Петербуршке духовне академије. Ово је најстарији духовни часопис у Русији, који се издаје преко 100 година (само у периоду од 1821. до 1917. године изашло је око 1000 бројева). Овај часопис постао је први месечни часопис у издаваштву руског богословског света. Његов основни циљ био је да се бори против популарних мистичних учења у руском друштву тога доба путем излагања православног учења. У различитим периодима уредници часописа били су епископ Макариј (Булгаков), свети Феофан Затворник и друге познате личности. Од 1991. године издавање часописа је обновљено.

Журнал Московской Патриархии. Часопис Московске Патријаршије почео је са издавањем 1931. године и представља званично издање Руске Православне Цркве. Излази једном месечно и дуго времена био је једини црквени часопис у СССР-у. У периоду од 1931. до 1935. године изашло је 24 броја, након чега је рад часописа био заустављен до 1943. године. Од тада часопис излази редовно једном месечно. За разлику од часописа “Хришћанска читања”, функција часописа Московске Патријаршије састоји се у преносу званичних информација: осветљавање догађаја црквеног живота, објављивање одлука Светог Синода, указа и посланица Патријарха. Часопис се издаје и данас.

Посебна пажња посвећена је штампаним издањима Руске Православне Заграничне Цркве. Вестник Русского Христианского Движения (“Le Messager: périodique de l'Action Chrétienne des Etudiants Russes”) “Вестник РХД” - ово је најстарији емигрантски

⁴⁰ Руски Егзархат Африке основан одлуком Светог синода Руске православне цркве 29. децембра 2021. године. Види: „Журналы Священного Синода от 29 декабря 2021 года“, Патриархия.ру, приступљено: 23.08.2025, <https://www.patriarchia.ru/db/text/5877047.html>.

православни часопис, који се издаје од 1925. године у Паризу. Његов основни циљ - ширење православног учења и размена мишљења у области богословије, религиозне филозофије, књижевности и друштвене мисли. На почетку свог постојања часопис је пратио живот Цркве у Совјетској Русији. У часопису су објављивани чланци истакнутих представника руске православне мисли и књижевности, као што су Николај Берђајев, Сергиј Булгаков, Александар Шмеман, Свети Јован Мејендорф и многи други. Часопис је такође обрађивао културна, књижевна и друштвена питања. У многим бројевима часописа водила се расправа о Свеправославном Сабору.

У раду се користе бројни мемоари непосредних сведока и учесника догађаја. Нарочито су значајна сећања архиепископа Василија (Кривошеина), који је детаљно и отворено описао догађаје којима је непосредно присуствовао. Поред тога, у раду су коришћене успомене свештеника Виталија Боровога и других учесника препрема Свеправославног Сабора.

У оквиру овог истраживања посебна пажња посвећена је теолошком доприносу истакнутих руских богослова 20. века — Владимира Лоског, Александра Шмемана и Јована Мајендорфа.

Укључени су и радови знаменитих, савремених, истраживача историје РПЦ-а Михаила Виталевича Шкаровског (Михаил Витальевич Шкаровский), Андреја Александровича Кострјукова (Андрей Александрович Кострюков) и Олге Јурјевне Васиљеве (Ольга Юрьевна Васильева).

У светлу одржавања Свеправославног Сабора 2016. године постаје очигледно да је значајан део материјала и документације повезан са електронским ресурсима на интернету, што је карактеристично за информациону епоху 21. века.⁴¹

Спровођење пажљиве и детаљне анализе званичних докумената, изјава и ставова изнетих од стране РПЦ-а и других Православних Цркава у току припремних активности и Сабора омогућиће идентификовање кључних тема, конфликта и усаглашених ставова.

6.1.Извори

„IV Всеправославное предсоборное совещание продолжает свою работу.” *Патриархия.ru*, приступљено 15.08.2025., <https://www.patriarchia.ru/db/text/671147.html>.

⁴¹ Види, на пример званични сајт Свеправославног Сабора: <https://www.holycouncil.org/>.

Аксаков, И. С. *Собрание сочинений*. Т. 1, *Славянский вопрос*. Кн. 1. СПб.: ООО Издательство „Росток”, 2015.

Акты Святейшего Тихона, Патриарха Московского и всея России, позднейшие документы и переписка о каноническом преемстве высшей церковной власти. 1917-1943 гг.: Сборник. Москва: Издательство Православного Свято-Тихоновского Богословского Института, 1994.

Василий (Кривошеин), архиеп. „Богословские собеседования по вопросу об англиканском священстве между Англиканской и Русской Православной Церквами.” *Журнал Московской Патриархии*, № 7 (1967).

Василий (Кривошеин), архиеп. „Богословский диалог между Православной Церковью и англиканским вероисповеданием и его проблемы.” приступлено 29.06.2025., https://azbyka.ru/otechnik/Vasilij_Krivoshein/bogoslovskij-dialog-mezhdu-pravoslavnoj-tserkovyu-i-anglikanskim-veroispovedaniem-i-ego-problemy.

Василий (Кривошеин), архиеп. „Воспоминания. Митрополит Никодим (Ротов).” приступлено 29.06.2025., https://azbyka.ru/otechnik/Vasilij_Krivoshein/vospominanija-mitropolit-nikodim-rotov/.

Василий (Кривошеин), архиеп. „Второе Всеправославное совещание на острове Родосе.” *Журнал Московской Патриархии*, № 4 (1964).

Василий (Кривошеин), архиеп. *Две встречи*. Санкт-Петербург: Вече, 2003.

Василий (Кривошеин), архиеп. „Кризис в англикано-православных богословских обсуждениях.” приступлено 29.06.2025., https://azbyka.ru/otechnik/Vasilij_Krivoshein/krizis-v-anglikano-pravoslavnyh-bogoslovskih-obsuzhdenijah.

Василий (Кривошеин), архиеп. „Третье Всеправославное совещание на о. Родос.” *Журнал Московской Патриархии*, № 7 (1965).

Виноградов, М. „Православная Церковь и англиканское исповедание после Первой мировой войны.” *Журнал Московской Патриархии*, № 6 (1956).

„Второе Предсоборное Совещание.” *Журнал Московской Патриархии*, № 12 (1982): 108.

ГА РФ. Ф. 6991. Оп. 2. Д. 426. Л. 3.

Георгий (Грабе), еп. „Церковь и ея учение в жизни.” В *Собрание сочинений*, т. 2, *Родосъ и Нью-Дэли*. Монреаль, 1970. приступлено 29.06.2025.,

https://russportal.ru/index.php?id=church_writing.gregory_grabbe1970_02_019&ysclid=lsiqvr5yrs795806957.

Гурьев, Вакх Васильевич. *Письма священника с похода 1877-1878 гг.* Москва, 1883.

Достоевский, Ф. М. „Дневник писателя. 1877. Апрель. I. Война. Мы всех сильнее.” приступлено 29.06.2025., https://rvb.ru/dostoevski/01text/vol14/01journal_77/260.htm.

„Его святейшеству святейшему Афинагору, архиепископу Константинополя — Нового Рима и Вселенскому Патриарху.” *Журнал Московской Патриархии*, № 5 (1968).

Ельчанинов, К. А., и В. А. Водов. „Третье Родосское Собрание.” *Вестник РСХД*, № 75-76 (1964).

„ЖУРНАЛ заседания Священного Синода от 16 апреля 2016 года.” *Патриархия.ru*, приступлено 29.06.2025., <https://www.patriarchia.ru/db/text/4460239.html>.

„ЖУРНАЛЫ заседания Священного Синода от 3 июня 2016 года.” *Патриархия.ru*, приступлено 29.06.2025., <https://www.patriarchia.ru/db/text/4486294.html>.

„ЖУРНАЛЫ заседания Священного Синода от 13 июня 2016 года.” *Патриархия.ru*, приступлено 29.06.2025., <https://www.patriarchia.ru/db/text/4538212.html>.

„ЖУРНАЛЫ заседания Священного Синода от 15 июля 2016 года.” *Патриархия.ru*, приступлено 29.06.2025., <https://www.patriarchia.ru/db/text/4561903.html>.

„ЖУРНАЛЫ Священного Синода от 29 декабря 2021 года.” *Патриархия.ru*. приступлено: 23.08.2025. <https://www.patriarchia.ru/db/text/5877047.html>.

„Заявление главы делегации Русской Православной Церкви Архиепископа Ярославского и Ростовского Никодима на Всеправославном совещании.” *Журнал Московской Патриархии*, № 11 (1961).

„Заявление главы делегации Русской Православной Церкви на всеправославном совещании в Женеве по вопросу об отношении Поместных Православных Церквей к русскому зарубежному церковному расколу.” *Журнал Московской Патриархии*, № 7 (1968).

Заболотский, Н. „Перспектива богословских собеседований между православными и англиканами на конференции 1956 года.” *Журнал Московской Патриархии*, № 4 (1963): 53.

Записка в ЦК КПСС председателя КГБ СССР А. Н. Шелепина и председателя Совета по делам Русской православной церкви В. А. Куроедова. *Исторический архив*, № 1 (2008): 51-52.

„Известия”, № 210, 5 сентября 1943 г.

Иларион (Алфеев), митр. „Межправославное сотрудничество в рамках подготовки к Святому и Великому Собору Православной Церкви.” приступлено 29.06.2025., <http://www.patriarchia.ru/db/text/1663993.html>.

Иларион (Алфеев), митр. „Господь нам вверил Церковь, которая существует более тысячи лет”. *Patriarchia.ru*, приступлено 29.06.2025., <https://www.patriarchia.ru/db/text/5734719.html>.

Иларион, митрополит. „Межправославное сотрудничество в рамках подготовки к Святому и Великому Собору Православной Церкви.” *Патриархия.ru*. приступлено: 23.08.2025. <https://www.patriarchia.ru/db/text/1663993.html>.

„К кончине доктора Виллиама Темпля, архиепископа Кентерберийского.” *Журнал Московской Патриархии*, № 11 (1944).

„К совещанию Православных Церквей на о. Родосе.” *Журнал Московской Патриархии*, № 10 (1961).

„К созыву межправославной комиссии.” *Журнал Московской Патриархии*, № 5 (1968).

"К созыву межправославной комиссии (переписка иерархов)." *Журнал Московской Патриархии*, № 6 (1968).

Кирилл, патриарх. „Подготовка Всеправославного Собора отличается особенной заботой о сохранении чистоты православного вероучения.” приступлено 29.06.2025., <http://www.patriarchia.ru/db/text/4301197.html>.

Журнал Московской Патриархии. № 5 (1953).

Журнал Московской Патриархии. № 5 (1961).

Журнал Московской Патриархии. № 10 (1961).

Морозов, И. В. „Всеправославное Совещание делегатов автокефальных и автономных православных Церквей на острове Родос.” *Вестник РСХД*, № 62-63 (1961).

Николай (Велимирович), свят. *Собрание творений*. Т. 1. Москва: Новое Небо, 2018.

„Non Possumus!”. *Журнал Московской Патриархии*, № 5 (1961).

„Обращение святейшего патриарха Пимена к участникам Смешанной Англикано-православной Комиссии, 26 июля 1976 года.” *Журнал Московской Патриархии*, № 11 (1976).

Описи Царского архива XVI века и архива Посольского приказа 1614 года. Под ред. С. О. Шмидта. Москва: Издательство восточной литературы, 1960.

„О ситуации, возникшей в связи с отказом ряда Поместных Православных Церквей от участия в Святом и Великом Соборе Православной Церкви.” приступлено 29.06.2025., <https://www.patriarchia.ru/db/text/4538241.html>.

„Отъезд из СССР в Англию церковной делегации.” *Журнал Московской Патриархии*, № 8 (1955).

Отчет Председателя Совета по делам Русской Православной Церкви при СНК СССР Г. Г. Карпова о приеме Председателем СНК СССР И. В. Сталиным иерархов Русской Православной Церкви, 5 сентября 1943 г. ГА РФ. Ф. Р-6991. Оп. 1. Д. 1. Л. 1-10.

„Переписка по поводу Всеправославного совещания.” *Журнал Московской Патриархии*, № 1 (1977): 2–3.

Письма патриарха Алексия I в совет по делам Русской Православной Церкви при Совете Народных Комиссаров — Совете Министров СССР 1945–1970 гг. Москва: РООССПЭН, 2010.

„Письмо архиепископа Кентерберийского патриарху Сергию.” *Журнал Московской Патриархии*, № 3 (1944).

Победоносцев, К. П. *Победоносцев К.П. и его корреспонденты: Письма и записки*. Т. 1. М.-Пг., 1923.

„Поздравительные телеграммы, полученные патриархом Сергием из-за границы, и его телеграммы за границу к Рождеству Христову и к Новому году.” *Журнал Московской Патриархии*, № 1 (1944).

Послание Папы Павла VI Третьему Родосскому Совещанию. *Вестник РСХД*, № 75-76 (1964).

Послание патриарха Григория VI от 12 декабря 1868 года. *Христианское чтение*, № 3 (1871).

Послание Святейшего Синода. *Христианское чтение*, № 9 (1869).

Поссевино, Антонио. *Исторические сочинения о России XVI в. («Московия», «Ливония» и др.)*. Москва: Издательство Московского университета, 1983.

„Православно-англиканское собеседование в Москве. Коммюнике.” *Журнал Московской Патриархии*, № 11 (1976).

„Пребывание делегации англиканской церкви в Москве.” *Журнал Московской Патриархии*, № 2 (1943).

Представительство Российских эмигрантов. „Русское Дело”, № 9 (сентябрь 1961).
приступлено 29.06.2025.,
<https://pisma08.livejournal.com/215725.html?ysclid=lrt7klrwyp447965656>.

„Приветственные телеграммы из-за границы и СССР, полученные патриархом Алексием.” *Журнал Московской Патриархии*, № 2 (1945).

„Приветственные телеграммы, полученные патриархом Сергием из-за границы и СССР.” *Журнал Московской Патриархии*, № 2 (1943).

„Приветствия, полученные Патриархом Московским и всея Руси Алексием по поводу 500-летия юбилея автокефалии Русской Православной Церкви.” *Журнал Московской Патриархии*, № 8 (1948).

„Приветствие главы делегации Русской Православной Церкви Архиепископа Ярославского и Ростовского Никодима на открытии совещания в Благовещенском Кафедральном Соборе на о. Родосе 24 сентября 1961.” *Журнал Московской Патриархии*, № 11 (1961).

„Резюме собеседований русских православных и английских богословов, принятые на заседаниях от 16, 17, 19, 20, 21 и 23 июля в Москве.” *Журнал Московской Патриархии*, № 9 (1956).

Россия и Православный Восток: Константинопольский патриархат в конце XIX в. Письма Г. П. Беглери к проф. И. Е. Троицкому 1878-1898 гг. Подготовила Л. А. Герд. СПб.: Издательство Олега Абышко, 2003.

РЦХІДНИ, ф.17, оп.125, д.407, л.14.

Тахиаос, Антоний-Эмил Н. *Мой русский мир: Воспоминания, переживания, впечатления*. Перевод Л. Л. Геращенко. Москва: Фонд поддержки и развития общества „Наши дети”, 2018.

Трубников, А., священник. „На Родосе.” *Вестник РСХД*, № 62-63 (1961).

Успенский, Н. „Две недели в Англии.” *Журнал Московской Патриархии*, № 9 (1955).

Ярушевич, митрополит Николай. „Поездка в Англию.” *Журнал Московской Патриархии*, № 8 (1945).

Anglo-Russian Theological Conference, Moscow, July 1956. London: The Faith Press, Ltd, 1958.

Bartholomew, Ecumenical Patriarch. „Opening Address by His All-Holiness Ecumenical Patriarch Bartholomew at the Inaugural Session of the Holy and Great Council.” The Holy and Great Council, доступно 23.08.2025., <https://www.holycouncil.org/opening-ecumenical-patriarch>.

Ramsey, Arthur Michael. „Anglican/Orthodox Joint Doctrinal Discussions: Address by the Archbishop of Canterbury to the Meeting of the Joint Anglican/Orthodox Steering Committee at Lambeth Palace on 28th October 1974.” доступно 29.06.2025., <https://anglicanhistory.org/amramsey/discussions1974.html>.

Ramsey, Arthur Michael. „Unity, Truth and Holiness.” доступно 29.06.2025., <https://anglicanhistory.org/amramsey/unity1960.html>.

Robert, Bishop of Moray. *Impressions of a Recent Visit to Russia.* 1867. доступно 29.06.2025., https://anglicanhistory.org/orthodoxy/eca/eden_impressions1867.html.

Truman, H. S. „Address Recorded for Broadcast on the Occasion of the Lighting of the National Community Christmas Tree on the White House Grounds. December 24, 1950.” доступно 29.06.2025., <https://www.trumanlibrary.gov/library/public-papers/317/address-recorded-broadcast-occasion-lighting-national-community-christmas>.

Williams, George, ред. *Selected Correspondence between the Nonjuring English Bishops and the Eastern Orthodox Church, ca. 1716-1725.* В *The Orthodox Church of the East in the Eighteenth Century.* London, 1868. доступно 29.06.2025., <https://pages.uoregon.org/sshoemak/325/texts/nonjurors.htm>.

6.2 Секундарна литература

Агаджанян, Александр. „Православный взгляд на современный мир. Контекст, история и смысл соборного документа о миссии Церкви.” *Государство, религия, церковь в России и за рубежом*, № 1 (34) (2016).

Алексеев, Валерий Аркадьевич. *Иллюзии и догмы.* Москва: Политиздат, 1991.

„Англикано-православные связи”. *Православная энциклопедия.* доступно 29.06.2025., <https://www.pravenc.ru/text/115118.html>.

Алфеев, Илларион, митр. „Межправославное сотрудничество в рамках подготовки к Святому и Великому Собору Православной Церкви.” приступлено 29.06.2025., <http://www.patriarchia.ru/db/text/1663993.html>.

Батрићевић, Ђ. *Патријарх Гаврило Дожих и његово доба*. Цетиње: Светигора, 2000.

Вальер, Пол. „Соборы как выявление Церкви.” *Государство, религия, церковь* 1, №. 34 (2016): 12.

Васильева, Ольга Юрьевна. *Русская Православная Церковь и II Ватиканский собор*. приступлено 29.06.2025., https://azbyka.ru/otechnik/Istorija_Tserkvi/russkaja-pravoslavnaja-tserkov-i-ii-vatikanskij-sobor/.

Герд, Л. А. *Константинополь и Петербург: церковная политика России на православном Востоке (1878—1898)*. Москва, 2006.

Гусев, Андрей. „История подготовки Всеправославного собора.” *Государство, религия, церковь в России и за рубежом*, № 1 (34) (2016).

Дамаскин Алекс. Папандреу, митрополит. „Православие и мир.” приступлено 29.06.2025., https://azbyka.ru/otechnik/Istorija_Tserkvi/pravoslavie-i-mir/.

Дейви, Колин. „Англиканы и восточное христианство.” В *Соборность: Сборник избранных статей из журнала Содружества св. Албания и преп. Сергия*. М., 1998.

Дудкин, В. Л. „Официальные контакты православных и англикан в первой половине XX века (до 1956 г.).” *Богослов.ру*. приступлено 29.06.2025., <https://bogoslov.ru/article/3065447>.

Дьяконов, Н., свящ. „Экуменические контакты Русской Православной Церкви с англиканами на протяжении XIX и XX веков.” приступлено 29.06.2025., http://www.odinblago.ru/ekumenizm/ekumenicheskie_kontakti/.

Ерёмина, В. М. „Новейшая история Русской Православной Церкви (1917–2000). Лекция №49.” приступлено 29.06.2025., <https://vmeremina.ru/novejshaja-istorija-russkoj-pravoslavnoj-cerkvi-lekcija-49/>.

Ермилов, Павел, священник. „Вхождение Константинопольского Патриархата в русло внешней политики США в первые годы «холодной войны.» приступлено 29.06.2025., <https://mospat.ru/ru/articles/89420/>.

Ермилов, Павел. „Дискуссии конца XIX — первой половины XX в. о праве созыва Всеправославного собора.” *Государство, религия, церковь в России и за рубежом*, № 1 (34) (2016).

„Замечательная память. Беседа с протоиереем Павлом Красноцветовым.” *Вода живая. Санкт-Петербургский духовный вестник*, № 9 (2008).

Звонарев, Сергей. „Отношения Московского и Константинопольского Патриархатов в 1960-е — начале 1970-х годов по материалам архива Отдела внешних церковных связей.” приступлено 29.06.2025., <http://www.patriarchia.ru/db/text/6096564.html>.

Зернов, Николай, и Милица Зерновы. „Содружество святого мученика Албания и преподобного Сергия: Исторический очерк.” В *Соборность: Сборник избранных статей из журнала Содружества св. Албания и преп. Сергия*, 9-31. М., 1998.

Зизиулас, Иоанн. „Необходимость экуменического видения (Выступление на Ламбетской конференции в ответ на доклад архиепископа Кентерберийского Роберта Ранси, 19 июля 1988 г.).” В *Соборность: Сборник избранных статей из журнала Содружества св. Албания и преп. Сергия*. М., 1998.

Иларион, митрополит Волоколамский. „Взаимоотношения Русской Православной Церкви с Церквями Англиканского содружества: история и современность.” *Патриархия.ru*. приступлено 29.06.2025., <https://www.patriarchia.ru/article/95599>.

Казарян, Николай. „Всеправославный собор: формирование новой православной геополитики.” *Государство, религия, церковь в России и за рубежом*, № 1 (34) (2016).

Клеман, Оливье. *Беседы с Патриархом Афинагором*. Перевод В. Зелинского. Брюссель: Foyer Oriental Chrétien, 1993.

Костромин, Константин, протоиерей. „Отношение Русской Православной Церкви к социализму в советскую эпоху (по материалам «Журнала Московской Патриархии»)." *Христианское чтение. Научный журнал Санкт-Петербургской Духовной Академии Русской Православной Церкви*, № 1 (2023).

Кострюков, А. А. „Лекции по истории Русской Церкви (1917–2008).” приступлено 29.06.2025., https://azbyka.ru/otechnik/Istoriya_Tserkvi/lektsii-po-istorii-russkoj-tserkvi-1917-2008/13.

Кострюков, А. А. „Русская Зарубежная Церковь в 1939–1964 гг.” приступлено 29.06.2025., https://azbyka.ru/otechnik/Istorija_Tserkvi/russkaja-zarubezhnaja-tserkov-v-1939-1964-gg/.

Кураев, А. В. *Византия против СССР. Война фантомных империй за церковь Украины*. Москва: Проспект, 2020.

Кураев, Андрей. *Мифология русских войн*. VAbook, 2024.

Лизгунов, П., свящ. „Журнал Московской Патриархии» как инструмент «примирения» православного и советского самосознания у верующих СССР в 1940-е — 1980-е гг.” *Церковный историк*, № 2 (6) (2021): 147–157.

Лосский, Николай. „Православный подход к англиканству.” В *Соборность: Сборник избранных статей из журнала Содружества св. Албания и преп. Сергия*. М., 1998.

Лосский, Владимир Николаевич. „По образу и подобию.” приступлено 29.06.2025., https://azbyka.ru/otechnik/Vladimir_Losskij/po-obrazu-i-podobiyu/.

Лосский, Владимир Николаевич. „Соблазны церковного сознания.” приступлено 29.06.2025., https://azbyka.ru/otechnik/Vladimir_Losskij/soblazny-tserkovnogo-soznaniya/.

Мазырин, Александр. „К вопросу о русском факторе в срыве Всеправославного собора в 1920–1930-е гг.” *Государство, религия, церковь в России и за рубежом*, № 1 (34) (2016).

Мейендорф, Иоанн, протопресвитер. „Есть ли в Церкви внешний авторитет.” приступлено 29.06.2025., https://azbyka.ru/otechnik/Ioann_Mejendorf/est-li-v-tserkvi-vneshnij-avtoritet/.

Мейендорф, Иоанн, протопресвитер. „Кафоличность Церкви.” приступлено 29.06.2025., https://azbyka.ru/otechnik/Ioann_Mejendorf/kafolichnost-tserkvi/.

Мейендорф, Иоанн, протопресвитер. „Что такое Вселенский собор?” приступлено 29.06.2025., https://azbyka.ru/otechnik/Ioann_Mejendorf/cto-takoe-vselenskiy-sobor/.

Мировое Православие: первенство и соборность в свете православного вероучения. Москва: Издательский дом „Познание“, 2023.

Олчин, Дональд. „Троица и Воплощение в англиканском богословии с XVI века и до настоящего времени.” В *Соборность: Сборник избранных статей из журнала Содружества св. Албания и преп. Сергия*, 109-123. М., 1998.

Пападерос, Ал. „О патриархе Афинагоре и его связи со Святым Афоном.”
приступљено 29.06.2025.,
<https://www.vimaorthodoxias.gr/%D0%B2%D1%81%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9-%D0%BF%D0%B0%D1%82%D1%80%D0%B8%D0%B0%D1%80%D1%85%D0%B0%D1%82/tb-io-tmr-14/>.

Пилипчук, Н. Ю. „О причинах отказа участия Русской Православной Церкви во Всеправославном соборе 2016 года.” *Вестник Омского университета. Серия «Исторические науки»*, № 1 (13) (2017): 135–137.

Радић, Радмила. *Држава и верске заједнице 1945-1990*. Београд, 2005.

Рамсей, Майкл. „Важность англикано-православных.” В *Соборность: Сборник избранных статей из журнала Содружества св. Албания и преп. Сергия*. М., 1998.

Русская Православная Церковь, 988–1988. Очерки истории I–XIX вв. Вып. 1. М.: Издательство Московской Патриархии, 1988.

Смолич, И. К. *История Русской Церкви (1700–1917 гг.)*. приступљено 29.06.2025.,
https://azbyka.ru/otechnik/Igor_Smolich/istorija-russkoj-tserkvi-1700-1917/.

Сорокин, Владимир, прот. *Митрополит Никодим и Всеправославное единство*. Санкт-Петербург: Князь-Владимирский собор, 2008.

Сухова, Н. Ю. „У. Палмер в России.” *Филаретовский альманах* 6 (2010): 92-97.

Тахиаос, Антоний-Эмиль Н. *Мой русский мир: Воспоминания, переживания, впечатления*. Перевод Л. Л. Геращенко. Москва: Фонд поддержки и развития общества „Наши дети”, 2018.

Теплов, В. *Греко-болгарский Церковный вопрос по неизданным источникам*. Санкт-Петербург: Типография В. С. Балашева, 1889.

Троицкий, Сергей Викторович. „Единство Церкви.” приступљено 29.06.2025.,
https://azbyka.ru/otechnik/Sergej_Troickij/edinstvo-tserkvi/.

Троицкий, Сергей Викторович. „Церковный собор и миряне.” приступљено 29.06.2025., https://azbyka.ru/otechnik/Sergej_Troickij/tserkovnyj-sobor-i-mirjane/#source.

Троицкий, Сергей Викторович. „Будем вместе бороться с опасностью.” *Журнал Московской Патриархии*, № 2 (1950).

Флоровски, Георгије. *Путеви руског богословља*. Перевод Срето Танасић. Подгорица: ЦИД, 1997.

Флоровский, Георгий, протоиерей. „О границах Церкви.“ приступљено 29.06.2025., https://azbyka.ru/otechnik/Georgij_Florovskij/o-granitsah-tserkvi/.

Фотий, епископ Триадичкий „Всеpravославный» конгресс 1923 года в Константинополе и его последствия“. В *Современное обновленчество: протестантизм восточного обряда*. Azbyka.ru. приступљено 14.08.2025., <https://azbyka.ru/otechnik/missiya/covremennoe-obnovlenchestvo-protestantizm-vostochnogo-obrjada/21>.

Цыпин, Владислав. „'Нет светлее и чище подвига такой войны' Русская Православная Церковь и освобождение Болгарии от османского ига.“ приступљено 29.06.2025., <https://pravoslavie.ru/111458.html?ysclid=ltlcvibqn8361984573>.

Шишков, Андрей. „Спорные эkkлезиологические вопросы повестки Всеpravославного собора и проблема верховной власти в Православной церкви.“ *Государство, религия, церковь в России и за рубежом*, № 1 (34) (2016).

Шкаровский, М. В. *Русская Православная Церковь при Сталине и Хрущеве*. М.: Изд-во Крутицкого Патриаршего Подворья; Общество любителей церковной истории, 1999.

Шкаровский, М. В. „Константинопольский Патриархат и его отношения с Русской и Болгарской Православными Церквами в 1917—1950-е гг. Ч. 3.“ приступљено 29.06.2025., <https://spbda.ru/publications/professor-mihail-shkarovskiy-konstantinopolskiy-patriarhat-i-ego-otnosheniya-s-russkoy-i-bolgarskoy-pravoslavnymi-cerkvami-v-1917-1950-e-gg-3/>.

Шкаровский, М. В. „Православие при социализме.“ приступљено 29.06.2025., https://azbyka.ru/otechnik/Istorija_Tserkvi/pravoslavie-pri-sotsializme/4.

Шкаровский, М. В. *Православные Церкви Юго-Восточной Европы (1945-1950 гг.)*. Москва: Познание, 2019.

Шкаровский, М. В. *Русская Православная Церковь в XX веке*. Москва: Вече, 2010.

Шмеман, Александр, протопресвитер. „По поводу богословия соборов.“ приступљено 29.06.2025., https://azbyka.ru/otechnik/Aleksandr_Shmeman/po-povodu-bogoslovija-soborov/.

Шмеман, Александр. „Собрание статей 1947–1983.“ приступљено 29.06.2025., https://azbyka.ru/otechnik/Aleksandr_Shmeman/sobranie-statej-1947-1983-gg/.

Шмеман, Александр. „Церковь и церковное устройство. Сборник статей.“
приступљено 29.06.2025., https://azbyka.ru/otechnik/Aleksandr_Shmeman/tserkov-i-tserkovnoe-ustrojstvo-sbornik-statej/.

Хулап, Владимир. „„Календарный вопрос”: соборные дискуссии в истории и современности.” *Государство, религия, церковь в России и за рубежом*, № 1 (34) (2016).

Уэр, Митр Калист. „Навстречу Святому и Великому Собору.” приступљено 29.06.2025., <https://www.orthedu.ru/hppc/news-hppc/13025-mitropolit-kallist-uer-navstrechu-svyatomu-i-velikomu-soboru-towards-the-great-council.html>.

Юдин, Алексей. „Тематика II Ватиканского собора и повестка Всеправославного собора в подготовительный период: параллели и различия.” *Государство, религия, церковь в России и за рубежом*, № 1 (34) (2016).

Јовић, Растко. *Динамика црквеног идентитета*. Београд: Biblos Books; Фоча: Православни богословски факултет Светог Василија Острошког, 2023.

Јовић, Растко. „Међурелигијски дијалог као императив у православном хришћанству.” Институт За Политичке Студије, 2022.

Јовић, Растко. „Православна Црква и „расплети“ у Украјини и Северној Македонији.” У *Теорије међународних односа некад и сад: приступи, концепти, праксе*, ур. Ивона Лађевац, Марко Вековић и Милан Веселица, 59–69. Београд: Институт за међународну политику и привреду, 2024.

„Anglican-Orthodox Talks Are Hailed.” *Episcopal News Service*, August 25, 1976.
приступљено 29.06.2025., https://www.episcopalarchives.org/cgi-bin/ENS/ENSpress_release.pl?pr_number=76288.

Drewell, John. „Church and State in Russia: Subject of Study.” *The WITNESS*, August 4, 1955, 3.

Emhardt, William Chauncey. „Historical Contact of the Eastern Orthodox and Anglican Churches: A Review of the Relations between the Orthodox Church of the East and the Anglican Church since the Time of Theodore of Tarsus.” New York: Department of Missions and Church Extension of the Episcopal Church, 1920. приступљено 29.06.2025., https://anglicanhistory.org/orthodoxy/emhardt_historical1920.html.

Ionita, Viorel. *Towards the Holy and Great Synod of the Orthodox Church: The Decisions of the Pan-Orthodox Meetings since 1923 until 2009*. Translated by Remus Rus. Fribourg: Institut for Ecumenical Studies, University of Fribourg; Basel: Friedrich Reinhardt Verlag, 2014.

Langford, H. W. „The Non-Jurors and the Eastern Orthodox”. приступљено 29.06.2025., <https://anglicanhistory.org/nonjurors/langford1.html>.

Meimaris, Theodoros A. *The Holy and Great Council of the Orthodox Church & the Ecumenical Movement*. Thessaloniki: Ant. Stamoulis Publications, 2013.

„Religion: Holy Russia.” *TIME*, October 4, 1943. приступљено 29.06.2025., <https://time.com/archive/6865304/religion-holy-russia/>.

Wybrew, Hugh. „Anglican-Orthodox and Anglican-Roman Catholic Theological Dialogue.” *Theoforum* 39, no. 2 (2008): 217–233. приступљено 29.06.2025., https://anglicanism.org/wp-content/uploads/2018/04/anglican_orthodox_rc_dialogue.pdf.

Изјава

Ја, Сергеј Миронов, изјављујем да тему под називом „Критички осврт на улогу Руске Православне Цркве у припреми Свеправославног Сабора“ пријављујем први пут на Богословском факултету Универзитета у Београду и да је нисам пријављивао на другој високошколској установи у Србији или иностранству.

Београд, 26.08.2025.

Сергеј Миронов